

SAMIRA NUKIĆ, prof. razredne nastave
JU OŠ „Mehmedalija Mak Dizdar“
Žrtava fašizma 14, Sarajevo
Lične kontakt informacije:
Tel.061/243-173
Adresa: Mutije Džabića 10, Sarajevo

METODIČKI PRISTUP USMJEREN NA DIJETE SA EVIDENTIRANOM
GOVORNOM POTEŠKOĆOM
DISLALIJA
U NASTAVI POČETNOG ČITANJA I PISANJA

SARAJEVO, april, 2011. godine

Cilj ovog rada jeste navesti samo jedan primjer iz prakse, koji će barem pokušati objasniti kako i na koji način je identificirana i opservirana poteškoća, koji specifični metodički pristupi su korišteni u nastavi početnog čitanja i pisanja bhs jezika i književnosti, da bi krajnji rezultat bio što bolji, učitelj zadovoljniji, a dijete sretnije i spremnije za daljne korake u svom obrazovanju.

II STUDIJA SLUČAJA-PRIMJER IZ PRAKSE

1. Opći podaci

Osnovna škola: „Mehmedalija Mak Dizdar“

Ime i prezime: H. E.

Godina rođenja: 2003.

Razred: I

Prilikom polaska u školu dijete upućeno na ispitivanje u Centar za mentalno zdravlje radi poteškoća sa govorom i procjene intelektualnog funkcionisanja.

1.1. Iz lične anamneze

- Drugo dijete iz druge trudnoće;
- Trudnoća protekla uredno;
- Porod na vrijeme i bez komplikacija, po rođenju odmah zaplakala;
- Prosjedila sa 6-7 mjeseci, prohodala oko prve godine starosti ;
- Dječije bolesti majka negira;
- Pojava prve riječi oko druge godine, nakon čega roditelji primjećuju regresiju u govorno-jezičkoj komunikaciji;

1.2. Obiteljska anamneza

- Porodica živi u Sarajevu;
- Majka ima završenu Osnovnu školu, otac policajac;
- U užoj porodici nema nasljeđa po pitanju oboljenja;

- Procijenjeni kao funkcionalna porodica s podijeljenim ulogama i podjednakim autoritetom oba roditelja;
- U porodici je još starija sestra i jedan mlađi sin;
- Primjećen hiperprotektivni stav prema djevojčici u krugu porodice zbog kojeg nije posebno motivirana za usvajanje znanja primjerenih njenoj starosnoj dobi, te nepotpunog edukativnog tretmana;
- Izražena pretjerana posesivnost majke i oca što je dovelo do težeg odvajanja od njih, straha od nepoznatog i nesamostalnosti.

1.3. Zdravstvena anamneza

- Primljena na kliničko ispitivanje zbog poteškoća sa govorom, procjene intelektualnog functionisanja i sumnje na usporen psihomotorni razvoj;
- Neurološki nalaz: nedovoljno razvijena fina koordinacija pokreta, ostali nalazi bez uočljivog deficita;
- ORL NALAZ: Tonsillopharyngitis chr.; Ima uredan sluh;
- MRI KRANIUMA: Uputna dg: Susp. Disharmoničan razvoj,
- ZAKLJUČAK: MRI u granicama normale;

1.4. Psihološki nalaz i mišljenje

- Korišten razvojni test čiji rezultati pretpostavljaju usporen razvoj;
- Obrada intelektualnog statusa ukazuju na prisustvo kognitivnog deficita;
- Intelektualne sposobnosti se procjenjuju u rasponu blizu donje granice prosjeka;
- Prema opservaciji i primjenjenim psihodijagnostičkim tehnikama smatra se da su intelektualne sposobnosti ispitanice orijentaciono na nivou djeteta od 5 godina;
- Znanja koja zahtijevaju verbalni odgovor se teško ili nikako ne uspijevaju utvrditi;
- Sposobnost održavanja koncentracije značajno reducirana;

- Izražene su smetnje socijalnih interakcija, socijalna deprivacija, emocionalna preosjetljivost i stidljivost uz prisustvo straha i strepnje;

Sarajevo, 28.04.2009,
Psiholog:
Emina Bešlagić

1.5. Mišljenje logopeda

Govorni status:

Sa djevojčicom se lako uspostavlja emocionalni i socijalni kontakt. Emotivno topla djevojčica. Verbalni kontakt se uspostavlja, ali je otežan nerazumljivošću djevojčicinog govora. Fond stečenih pojmova nije u skladu sa kronološkim uzrastom. U spontanom govoru prisutne su artikulacijske pogreške sva tri tipa: DISTORZIJE, SUPSTITUCIJE I OMISIJE. Po primjenjenom artikulacijskom testu TA (Vuletić, 1990) oštećeno je više od 70 % glasova maternjeg jezika. U odgovorima se najčešće koristi jednom distorzovanom riječi.

Preporuka:

Nastaviti logopedski tretman. Neophodno je uključiti dijete u radionice kreativno-socijalizacijskog karaktera, defektološki tretman i psihološki tretman zbog predstojećeg uključivanja u odgojno-obrazovni proces.

DG. Dyslalia
Sarajevo, 29.04. 2009.
Logoped:
Sanja Matković

2. Poduzete inicijalne aktivnosti i opservacija

U septembru, 2009. godine, pored 27 učenika, dobila sam, mada dobrovoljno, i jednu djevojčicu s posebnim potrebama. Jasno nam je da je svako dijete individua za sebe, te se shodno njihovim potrebama i sposobnostima trebaju diferencirati i planirati aktivnosti. Međutim, rad sa djetetom s posebnim potrebama je uvijek izazov za svakog nastavnika, te sam se i ja pitala hoću li uspjeti pomoći djevojčici

Smatram, a moje mišljenje dijele i ostali nastavnici vjerovatno, da je naše znanje potrebno u radu s djecom s posebnim potrebama ipak skromno, a i pomoć od strane stručnjaka još uvijek nedovoljna, te smo prinuđeni da sami istražujemo, čitamo, učimo, tražimo stručnu pomoć i budemo sretni ako možemo prisustvovati pojedinim vidovima stručnog usavršavanja na ovu temu. Pored svega rečenog mogu istaći našu želju da pomognemo, koja nažalost može da blijedi ako nemamo dovoljno znanja, a što je najbitnije, stručne pomoći.

Imala sam sreću da je pedagog škole bila spremna na suradnju i pomoć, te mi ponudila nalaze i mišljenje stručnjaka (psiholog, logoped), a ti dokumenti su mi bili i stanovita pomoć za početak, a osim toga podijelila je sa mnom i stručnu literaturu koja joj je bila dostupna.

Prije nego sam se uopšte susrela sa djevojčicom, detaljno sam proučila nalaze i mišljenja stručnjaka, zatim sam se pozabavila proučavanjem evidentirane govorne poteškoće-dislalija, a sve to sa jednim ciljem; pronaći najadekvatnije metodičke pristupe koje će pomoći učenicima da kontinuirano prevazilazi poteškoće, te koji je to pedagoški i ljudski pristup neophodan da dijete bude prihvaćeno, socijalizirano i što je najbitnije, sretno.

Prvi susret sa djevojčicom me obradovao jer sam zaključila da je veoma topla i mila, te da se lako uspostavlja emocionalni i socijalni kontakt. Veoma važno je bilo kako će reagovati mali drugari kad ona na sebi svojstven i nerazumljiv način kaže ime, prezime ili šta već želi. Bila sam svjesna da je tad najvažnija bila moja reakcija, jer tako mala djeca kopiraju učiteljice. I zaista, kada je E. kroz svoj lijepi osmjeh rekla što je željela, djeca su je prvo sa nevjericom pogledala, pa zatim mene, kao da pitaju: Da li ste vi išta razumjeli?, a ja sam se nasmiješila kao da sam sve razumjela, zagrlila je i rekla glasno BRAVO! ; pohvalila je za trud, a drugarima rekla da drugarici moraju dati vremena, poželjno je slušati i sporije joj se obraćati da bi ih razumjela, a najviše će joj pomoći onaj ko joj se ni slučajno ne budu smijali, jer ni oni sigurno ne žele da im se smiju drugi. Svaki put sam je, dok je govorila svoje kratke riječi, hvalila, posmatrala sa puno topline i razumijevanja, a učenike poticala na aplauze

podrške. Stalno sam joj upućivala verbalnu i neverbalnu podršku i uvijek potvrđivala napredak.

Prvi težak korak je prošao i sada je bilo neophodno opservirati učenicu, okriti njene sposobnosti, inicijalna znanja, interesovanja, šta može i želi, i gdje joj je potrebna podrška.

2.1. Inicijalni nivo razvoja i dostignuća iz bhs jezika i kniževnosti

S obzirom da će se rad bazirati na metodičkom pristupu konkretno vezanom za bhs jezik i književnost, odredila sam inicijalni nivo dostignuća u ovom nastavnom predmetu, jer se zbog govorne poteškoće i sistematičnog rada u ovoj oblasti može načiniti najveći pomak i napredak kod djevojčice. To naravno ne znači da treba zanemariti ostale predmete, već raditi kontinuirano u realizaciji postavljenih prilagođenih i individualiziranih ciljeva u svakom predmetu pojedinačno.

- Ne poznaje štampana slova;
- Ne uspijeva prepoznati glas na početku riječi;
- Broj glasova u riječi joj je teško odrediti;
- Imenuje tačno slike poznatih predmeta i bića;
- Spor, ali uredno prepisuje kratki zapis sa table, voli crtati ilustracije;
- Riječi i rečenice ne razlikuje;
- Uz poticaj može učestvovati u analizi priče;
- Govor slab i tih, uz smetnje u normalnoj fluentnosti u smislu pojave razlomljenih riječi, zamjene jednog glasa drugim;
- Verbalizacija oskudna, na pitanja odgovara kratko, ali uz poticaj veoma željno i uz osmijeh;
- Evidentne su i smetnje pažnje i koncentracije uz izraženo ometanje vanjskim podražajem;

2.2. Primjenjeni metodički pristup u nastavi početnog čitanja i pisanja

Prvi planirani korak je *Priprema za početno čitanje i pisanje* i ona sa uvođenjem reforme traje cijelo 1. polugodište. „Priprema za usvajanje čitanja i pisanja je istovremeno i priprema za usvajanje sadržaja drugih nastavnih predmeta jer je poznavanje pisma pretpostavka za sve vidove komunikacije s pisanim sadržajima. U toj pripremi su uočljive dvije karakteristične etape: Prva, koju uslovno možemo nazvati **adaptacionom** jer u prvi plan izranjaju pitanja prilagođavanja djeteta novim okolnostima. Drugu etapu možemo nazvati **informativno-formativnom**.“¹

Prvi korak u informativno-formativnoj etapi je načinjen, jer je učenica opservirana, ustanovljen je nivo govorne razvijenosti, stepen poznavanja slova, opšta sposobnost, njena interesovanja i sve je to navedeno u njenom funkcionalnom profilu i u inicijalnom nivou dostignuća.

Slijede primjeri vezani za realizaciju programskih sadržaja specifične pripreme za čitanje i pisanje. „U informativno-formativnoj fazi treba realizirati specifične zahtjeve pripreme za početno čitanje i pisanje. Ti zahtjevi podrazumijevaju:

1. Vježbe posmatranja, zapažanja i imenovanja sadržaja predstavljenih slikom;
2. Vježbe vizuelne diferencijacije sadržaja (predmet-biće-znak);
3. Vježbe slušanja tuđeg govora (učitelja, glumca), razvijanje sposobnosti usmenog izražavanja;
4. Globalno čitanje riječi;
5. Razumijevanje strukturnih elemenata govora: rečenica, riječ, slog, glas, slovo;
6. Analitičko- sintetičke vježbe;
7. Aktivnosti koje su u funkciji razvoja preciznih motoričkih radnji, a prije svega pokretljivosti i spretnosti šake i prstiju (priprema za pisanje)

Ovi zahtjevi će konkretno u našem primjeru biti prilagođeni evidentiranoj poteškoći učenice, prošireni korektivnim vježbama, vježbama za razvoj auditivne percepcije, taktilno – kinestetske percepcije, vježbama vizuelnog opažanja. (**Napomena: Praktični primjeri nisu navedeni zbog ograničenosti brojem stranica, ali postoje i mogu biti prikazani u eventualnoj prezentaciji.**)

¹ Dr Zehra Hubija, Usvajanje simbolike i strukturnih elemenata usmenog i pisanog govora, Sarajevo 1997.

2.3. Usvajanje štampanih slova , ščitavanja i čitanja

Ovo je druga faza u procesu usvajanja elementarne pismenosti. Ako je priprema izvršena u skladu sa navedenim zahtjevima, djeca ne bi trebala nailaziti na veće teškoće. Ova faza počinje u drugom polugodištu, a od koncepcije udžbenika ovisi za koji i kakav raspored nastavnih sadržaja će se učitelj opredijeliti.

U periodu početnog čitanja i pisanja velikih i malih štampanih u radu sa djecom sa posebnim potrebama preporučuje se upotreba sljedećih metoda (prema prijedlogu Stručnog tima H.O. „Duga“, Priručnik za inkluzivnu nastavu), naravno u kombinaciji sa već usvojenim metodama preporučenim od naše profesorice u toku dodiplomskog školovanja.

- Glasovno - analitičko - sintetička metoda – polazi od živog govora i analizom riječi dolazi do slogova, odnosno do glasova i slova kao njihovih znakova. Kad se usvoje elementi koji su rezultat analize, glasovi se sintetiziraju u slogove odnosno u riječi.

- Globalna metoda – polazište je čitanje riječi kao cjeline, a ne slova, pri čemu učenik prepoznaje riječ kao ukupnu optičku sliku od koje se direktno polazi na značenje riječi, njen smisao i pojam. Slova se ne uče zasebno već se odjednom čita cijela riječ. Čitanje je zapravo spajanje vizuelno-grafičke slike s riječju.

- Metoda prirodnih glasova – polazi se od normalnih glasova ljudi, od glasova životinja do zvukova stvari. Metoda je zanimljiva djeci, aktivira ih, a oponašajući prirodne glasove uspješno ih usvajaju.

- Fonomimička metoda – polazi se od kratke i zanimljive priče u kojoj se određeni glas čuje kao uzvik – interjekcija, pa se često naziva interjekciskom metodom. Uzvik se veže za odgovarajući pokret kako bi se olakšalo povezivanje glasa sa slovom. Kada učenici usvoje nekoliko slova tj. glasova, slažu ih u cjelinu, odnosno riječi. Preporučljiva je jer aktivira djecu i omogućuje im da nove glasove i slova oponašaju gestovima i pokretima.

- Fonografička metoda – traži vezu između oblika predmeta i oblika slova. Vrlo je zahvalna u obradi velikih štampanih slova. Preporučljiva je kao poticajna metoda i učinkovita je u kombinaciji sa drugim metodama početnog čitanja i pisanja.

- Fonetička metoda – traži vezu između glasa i slova, a zatim sintezu glasova u riječi fonetičkim vježbama (fotografije sa položajem usta koje učenici posmatraju i oponašaju). Preporučuje se u radu sa djecom koja teže i neispravno izgovaraju pojedine glasove.

Vježbe u toku početnog pisanja su slijedeće:

- Pisanje velikih štampanih slova;
- Prepisivanje riječi i rečenica;

- Dopunjavanje nepotpunih riječi i rečenica uz slike;
- Kraći diktati riječi i rečenica.

2.4. Finalni rezultati na kraju prvog razreda

- Učenica prepoznaje i samostalno piše sva štampana slova abecede;
 - Veoma lijepo,ali sporije prepisuje riječi i rečenice sa ploče ili iz udžbenika;
 - Uz motivaciju uspijeva reći nekoliko vezanih rečenica na osnovu jedne ili više slika;
 - Ponekad uspijeva razlikovati pojmove: riječ-rečenica;
 - Prepoznaje prvi glas u riječi;
 - Kod kraćih riječi uspijeva odrediti broj glasova;
 - Veoma rado učestvuje u svim aktivnostima, koristi više riječi u rečenici, daje smislene odgovore;
 - Sama ponekad memoriše kraće pjesmice koje joj se dopadaju i recituje uz moju pomoć;
- Na kraju veoma sretno i ponosno želim istaći; uspijeva biti sretna i razdragana, govoriti bez straha pred drugima, vjerovati i voljeti učiteljicu, znati da je dio razreda i da ne možemo bez nje.

Postignuti uspjeh treba služiti učitelju kao motivacija za daljni kontinuirani nastavak rada, ali isto tako mali napredak ili čak neuspjeh ne treba da nas demotiviraju i umanje našu želju za uspjehom.Bitno je postaviti zahtjeve u skladu sa mogućnostima i sposobnostima učenika, te koračati naprijed malim, ali sigurnim koracima.

LITERATURA

1. Brajović C.,Brajović Lj. „Lečenje poremećaja funkcije govora“, Naučna knjiga, Beograd, 1974.
2. Golubović S. „Klinička logopedija I“ , Beograd,1997.
3. Hubijar Z. „Usvajanje simbolike i strukturnih elemenata usmenog i pisanog govora“, Sarajevo, 1997.
4. Herljević I. „Progovori 1“, „Progovori 2“, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
5. Humanitarna organizacija „Duga“; „Priručnik za inkluzivnu nastavu“ , Sarajevo
6. Jurić-Šimunić A. „Djeca s teškoćama u učenju i vladanju“, Školska knjiga, Zagreb,1978.
7. Mustafić V.,Vicić M. „Rad s učenicima s teškoćama u razvoju u osnovnoj školi“, Zagreb,1996.
8. Matić R. „Metodika razvoja govora dece“, Nova prosveta, Beograd
9. Stančić V. „Djeca s teškoćama u razvoju u redovnoj školi“, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, 1985.
10. Stojaković P. „Psihologija za nastavnike“, Banja Luka, 2002.
11. Škarić I. „Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje“, Zagreb,1988.
12. Terhart E. „Metode poučavanja i učenja“, Zagreb, 2001.
13. Zečić S.,Jeina Z. „Nastavnik u inkluzivnom okruženju“ , Fojnica, 2006.
14. Zbornik radova „Individualizacija i inkluzija u obrazovanju“, Sarajevo, 2006.
15. Model dokumenta DJECA S POSEBNIM POTREBAMA U MLADIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, Sarajevo, 2005.